

Torsdag med THORS

16.10.80

**PSALMREVISORER-
NAS problem med de gamla
ordformerna som har en
annan rytm än de nya
tangeras i dagens språktext.
Och så understryker prof.
Thors att ändras inte borde
ändras till ändra...**

**Andra språkliga problem
som ni vill se utredda någon
"Thorsdag"? Skriv gärna!
Brev vidarebefordras av
Hbl:s red.**

En frågeställare tar upp ett besvärligt spörsmål. Det är närmast framkallat av formuleringen "Här vi skils ifrån varandra" i förslaget till Nya psalmer. I den äldre texten (i Andliga sånger och psalmer) står: "Här vi skiljas från varandra".

En princip vid psalmboksrevisionen har varit att ersätta verbena gamla pluralformer, välkända för dem som gick i skola på 1930- och 1940-talen; **skiljas** är ju en gammal pluralform. Är man som jag upp vuxen med de gamla formerna, känns de förvisso inte stötande — snarare är deras verkan högtidlig, så också när jag läser "Här vi skiljas från varandra". Men yngre generationer ser säkert annorlunda på dem.

Problemet är inte mindre, om det i en text dessutom finns annat som avviker från det normala språket. I den nämnda sången finns ordet **uti**. Det verkar ålderdomligt, men är välkänt; jag tror inte någon reagerar negativt inför det bekanta "Uti Din nåd, o Fader blid".

Vad nu "Här vi skiljas från varandra" beträffar, så är den reviderande kommitténs inställning

konsekvent, utgående från dess principer. Själv skulle jag vara mindre negativ till de gamla formerna. Ofta går de visserligen lätt att byta ut mot modernare, t.ex. vanliga presensformer som **vi sjunga** mot **vi sjunger**; antalet stavelser förblir detsamma. Värre är det med starka imperfektformer: **vi funno** är en stavelse längre än **vi fann**. På samma sätt är det med **vi sjöngo** / **vi sjöngosv**. En konsekvent ändring av de äldre formerna för med sig andra ändringar för rytmen skull.

Problemet möter i många välkända texter. Vad skall man göra t.ex. med de här orden i Vasa marsch: "Som tusen vågor sammangå/ kring Finlands bygd i gördel blå,/ så mötas hjärtan, mötas namn./ o fosterland, uti din famn"? Ändra på **sammangå** (och bryta rimmet) och, på **mötas**? Det rimliga är väl att de får stå kvar länge än; de lär inte missförstås.

En annan frågeställare säger: "Man hör numera ofta verbet **ändra** i stället för **ändras**, **förändras**, t.ex. "vädret ändrar".

Både **ändra** och **förändra** är s.k. transitiva verb: de kräver ett utsatt objekt, det som man ändrar. Detta objekt kan också vara **sig**, och det heter, helt korrekt: **vädret ändrar sig**. Vi säger också: **vädret förändras**.

Mot **vädret ändrar** reagerar jag, liksom frågeställaren, och jag vill beteckna det uttrycket som oriktig svenska.

Dagens tredje frågeställare tar i sin första fråga upp termer i väderleksprognoser. Det har i dem (i radion) stundom hetat. t.ex. "mellan väst och nordväst vridande vind".

Det citerade uttrycket låter onödigt invecklat. På god — och klar — svenska säger man "vind mellan nord och nordväst". Det är klart besked och ett lämpligt uttryck.

Samme frågande har i en ordbok sett verbet **grifta** och undrar, när det kan brukas.

Frågeställaren har förgäves letat efter verbet **grifta** i Akademiens ordlista. Det är fullt förstället, att den inte tar upp ordet. Akademiens stora ordbok, som principiellt tar upp alla ord vilka påträffas i litteraturen från och med 1526, tar visserligen upp **grifta** "begrava", men anger klart att det är sällsynt och högtidligt; det senaste exemplet i Akademiens ordbok (och i Östergrens "Nusvensk ordbok") är från 1899.

Grifta är således ett ålderdomligt ord, och även substantivet **grift** har en ålderdomlig klang.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

23.10.80

**Har ni slitit er i kaluften
någon gång över uttrycket
"i faggorna" och undrat
vad en fagga kan vara?
Läs i så fall prof. Thors
kommentar.**

"Varifrån härstammar ordet **kalufs**?" **Kalufs** är ett uteslutande svenskt ord, som är tämligen nytt: det dyker upp på 1800-talet. Ordet sammanhänger med det något äldre **kaluv**, med samma betydelse, vilket är känt sedan 1700-talet.

Kaluv och **kalufs** har bägge betoning på slutstavelsen; det tyder på att de inte är några ursprungligt svenska ord. De har säkerligen sitt ursprung i **kalott**, vilket är ett franskt lånord. Betoningen på slutstavelsen i **kalott** är fransk och har "ärvt" av **kaluv** och **kalufs**. Någon kan invända, att **kalott** är någonting annat än **kaluv/kalufs**. Men i gammalt Nagumål är **kaluv** upptecknat i betydelsen "Kalott". Slutstavelsen i **kaluv** har ändrats efter ordet **lufv** "lugg", i **kalufs** efter dialektordet **lufsig** "lurvig".

En annan frågeställare tar upp två typer av tidsuttryck, som visserligen har behandlats i spalten förut, men som förtjänar nämnas än en gång.

Det ena är **nästa måndag** (och andra uttryck med **nästa**).

Det är ingenting ont att säga om dem från rent språklig synpunkt. Men ändå är de mycket ofta olämpliga. De är helt enkelt tvetydiga: är det i **nästa onsdag** fråga om **onsdag denna vecka** eller **onsdag nästa vecka**? I ett samtal gör användningen av **nästa onsdag** osv. kanske ingen skada — den tilltalade kan ju be om närmare besked. Men i skrift måste **nästa måndag** undvikas. I stället bör man skriva t.ex. "måndagen den 27" o.dyl.

Den andra uttryckstypen representeras av **senaste sommar**. Den typen kan sägas vara ett finlandsvenskt älsklingsuttryck, som starkt konkurrerar med det välkända och allmänt svenska **i somras**. Jag rekommenderar utan tvekan **i somras** (höstas osv.).

En frågande påpekar en ytterliga

re nackdel med **senaste sommar**: uttrycket fattas av honom i betydelsen "i fjol somras". Detta är en orsak till att i vårdat språk undvika **senaste sommar**.

"Jag ville gärna veta varifrån uttrycket i **faggorna** kommer. En **fagga** har jag aldrig hört talas om."

I nutida svenska förekommer **faggor** i det kända i **faggorna** (t.ex. **en olycka var i faggorna** "den var nära förestående"). I äldre svenska förekommer ordet i en betydelse "trasor", "klutar", "tillhörigheter". Man kunde i dialekter hos oss säga t.ex. "hä jär int i min faggår", dvs. "det finns inte hos mig". Ursprungligen torde **faggor** ha varit ett ord med betydelsen "bylte".

Dagens sista fråga gäller en idrottsterm som börjat förekomma hos oss på sistone, nämligen **fältgrenar**. Det betecknar friidrottsgrenar utom löpning. En idrottsintresserad frågar om termen är lämplig.

Jag varnar för termen redan av den orsaken, att **fält** i sammansättningen är vilseledande. Den frågande påpekar helt riktigt, att det är fråga om en **plan** (jfr **idrottsplan**). Jag har ringt prof. Bertil Molde vid språknämnden i Stockholm. Han finner **fältgrenar** underligt och meddelar att de grenar, som avses, i Sverige kallas **teknikgrenar**.

"Fältgrenar" är en översättning av antingen engelskans **field event** eller finskans **kenttälajit**. Låt oss emellertid använda termen **teknikgrenar** på svenska!

Carl-Eric Thors